

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

21

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • יום רביעי לסדר שופטים - אלול תשע"א

הבא, ויש "מזומן לחיי העולם הבא" כמו שמובא בכתובות (קג, ב) על מי שהיה באשכבתיה דרבי, והנה חלק לעולם הבא זוהי הדרגה הפחותה ביותר, ובן העולם הבא הוא יותר מזה, ומזומן לחיי העולם הבא זוהי הדרגה הגבוהה ביותר, וצריך להבין מהו החילוק בין הדרגות האלו.

ויש לפרש כי יכול להיות שיש לאדם חלק לעולם הבא, אבל אינו יכול להגיע לזה מיד לאחר מיתתו, וכמו שמובא בגמרא (חגיגה טו, א) על אחר - אלישע בן אבויה שקיצץ בנטיעות, ועשה הרבה חטאים ולא חזר בתשובה, ורבי מאיר היה תלמידו של אחר, והייתה טענה על רבי מאיר כיצד הוא לומד אצלו, הרי אמרו אם הרב דומה למלאך השם צבקות יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו, אך אמרו שם שרבי מאיר "תוכו אכל קליפתו זרק" - שקיבל ממנו רק את התורה, והיה יכול לעמוד בניסיון שלא ישפיעו עליו מעשיו הרעים, ורבי מאיר עצמו אמר לאחר שיחזור בתשובה, אבל אחר השיב ואמר לו "כבר שמעתי מאחורי הפרגוד שובו בנים שובבים חוץ מאחרי".

ומסופר שם כי כשנפטר אחר, דנו אותו בבית דין של מעלה ואמרו, "לא מידן לידייניה ולא לעלמא דאתי ליתי לא מידן לידייניה משום דעסק באורייתא ולא לעלמא דאתי ליתי משום דחטא" - שאי אפשר להכניסו בגיהנום מפני שיש לו זכות של תורה שמגינה ומצילה מן הגיהנום, אבל גם לעולם הבא אינו יכול להיכנס מפני שחטא, ואם היה נידון בגיהנום, אזי הגיהנום היה מנקה וממרק אותו, ואחר כך היה מקבל את חלקו לעולם הבא, אבל בלא גיהנום אינו יכול לקבל עולם הבא, ולכך יהיה בכף הקלע - לא גיהנום ולא עולם הבא, שזה גם יסורים איומים.

וכששמע רבי מאיר מזה אמר "מתי אמות ואעלה עשן מקברו", והיינו שכשימות יבוא לבית דין של מעלה וילמד עליו זכות שיתנו לו גיהנום, כי יותר טוב להיות זמן מסוים בגיהנום מאשר בכף הקלע כל הזמן, והגיהנום ינקה אותו מן החטאים ויוכל להיכנס לעולם הבא, ואכן כשמת רבי מאיר ראו שעלה עשן מקברו של אחר, אך רבי יוחנן ששמע מזה אמר, וכי גבורה היא לשרוף את רבו בגיהנום? "מתי אמות ואכבה עשן מקברו", והיינו שילמד עליו זכות שייצא מהגיהנום ויגיע כבר לעולם הבא, ובאמת כשמת רבי יוחנן פסק העשן מקברו של אחר.

ונמצא כי יכול להיות שיש לאדם חלק לעולם הבא, אבל אינו מזומן ואינו יכול להגיע לזה, כי כל אחד יש לו חטאים ועבירות שלא עשה עליהם תשובה, ויש לו כנגד זה את זכות התורה והמצוות שעשה לשם שמים, ואף כי עבירה מכבה מצוה אבל אינה מכבה תורה (סוטה כא, א), ויש לו את זכות התורה לקבל עליה חלק לעולם הבא, אבל מגיע לו גיהנום על העבירות שלא עשה עליהם תשובה, וצריך קודם לעבור דרך גיהנום להתנקות מן החטאים, ורק אחרי זה יוכל לקבל את חלקו לעולם הבא.

ואפילו כשיגיע כבר לעולם הבא, בוודאי לא יישב שם במחיצת התנאים והאמוראים, אלא תהיה לו מחיצה לעצמו לפי הדרגה שלו, ועל זה אמרו (ב"ב עה, א) עתיד הקב"ה לעשות שבע חופות לכל צדיק וצדיק וכו' ואש בחופה למה אמר רבי חנינא מלמד שכל אחד ואחד נכוה מחופתו של חברו, אבל "בן העולם הבא" זוהי דרגה אחרת, שיהיה שם כמו בן אצל אביו, שהוא מרגיש טוב מאד שם.

ועניין "מזומן לחיי העולם הבא" ביארו התוספות בכתובות שם (קג, ב) ד"ה מזומן) דהיינו "בלא דין ובלא יסורים", והיינו שלא יהיה לו משפט ודין של גיהנום, וכבר פסקו עליו בשמיים שהוא הולך מיד לעולם הבא, ומיד אחר היפרד הנפש מהגוף ייכנס לעולם הבא, ולא יצטרך לעבור שום פסק דין, מפני שכבר דנו אותו והוא מזומן לחיי העולם הבא.

עכשיו חודש אלול, ויש תמיד התעוררות באלול, אך בדורות הקודמים ההתעוררות הייתה גדולה יותר, וכפי שסיפר לי אדם שכבר נפטר, כי הוא זוכר מימי צעירותו ברוסיה, לפני יותר ממאה שנה, שאפילו העגלונים שהיו האנשים הפשוטים ביותר, וכל החכמה שלהם היא רק לרתום את הסוס ולהצליף עליו עם השוט, גם הם כשהיו מתקוטטים בחודש אלול, היה האחד גוער בחברו ואומר לו, הרי אלול היום וכיצד אתה מדבר? כך היה מפיח אותו עם האלול, אפילו העגלון הפשוט ביותר שהיה עם הארץ גמור היה מפיח מאלול, כך היה המציאות בדורות הקודמים, ועכשיו לא מרגישים כל כך את חרדת האלול.

וסיפר לי אדם צעיר שנהיה רב בתל אביב לפני כעשרים שנה, ויש לו שם בית כנסת, והוא אומר שיעורים לבעלי בתים, ויש ביניהם כמה בעלי בתים חשובים יותר מהאחרים, ופעם אחת בחודש אלול הזדמן לו ללכת עם אחד מהם שהיה אדם רציני ותמיד בא לשיעורים, ואמר לו בדרך אגב, הנה עכשיו חודש אלול וצריכים להתחזק, והשיב בעל הבית ואמר לו כי אין לו צורך בשום חיזוק, וכל השנה אצלו היא כמו אלול, שהוא מסודר ומתוכנן עם סדרים כל היום, כך חשב שהוא צדיק... והרב היה מאד מאוכזב ממנו, כי היה בטוח שהוא בן עלייה, ועכשיו ראה שאינו מבין שיש לו במה להתחזק.

ומעשה שהיה באדם אחד, שפתח ספר חיי אדם בהלכות ראש השנה ויום כיפור, שיש שם דברי חיזוק על מה צריך לחזור בתשובה, מה הם החטאים, ויש שם הרבה מיני חטאים, וכשראה את הדברים הבין שהוא רחוק מלהיות צדיק, כי גם הוא היה עושה חלק מהחטאים הכתובים שם, ולא הצטער אלא שמח בזה, שעכשיו הוא יודע מה צריך לתקן, והוא יודע את הבעיה שיש לו.

וראיתי בשיחות מרן המשגיח זצ"ל באור יחזקאל שכתב, כי עיקר הבעיה היא שהשכל אינו פועל, ולא חושבים מה צריכים לתקן, ואמנם כל אחד בטוח שיש לו מה לתקן, ואף אחד אינו חושב את עצמו לצדיק גמור, ואם ישאלו אותו אם הוא צדיק, יענה ויאמר כי בוודאי אינו צדיק, אבל אם ישאלו אותו מה הם החטאים שהוא צריך לתקן, לא יידע להשיב על זה, ורק יאמר שאינו צדיק ויש לו הרבה חטאים, אך אינו יודע מה הם החטאים שלו, ואדם כזה אפילו אם ירצה לחזור בתשובה, כיצד יעשה תשובה אם אינו יודע מה הם החטאים?

אבל מי שהוא בעל שכל מתחיל לחשוב מה לתקן עכשיו, ולכל הפחות פרט אחד צריך לתקן, ואם הוא מיואש מעצמו, זה נגד השכל, כי אפשר לחזור בתשובה, יש שערי תשובה ויש מצות התשובה, וכמו שביאר הרמב"ן את הפסוק (דברים ל, יא) "כי המצוה הזאת אשר אנוכי מצווך היום" - שזה נאמר על מצות התשובה, ועל זה כתוב שם "לא נפלאות היא ממך ולא רחוקה היא", כי לא קשה לעשות תשובה, ואפשר לעשות תשובה בלי בעיה, לכן צריך להתחיל לברר על מה לעשות תשובה.

והנה ספר המוסר שרגילים ללמוד בחודש אלול הוא שערי תשובה, ויש שם ארבע שערים, בשער הראשון מבוארים עשרים עיקרי התשובה, ובשער השני יש שישה דרכים שמעוררים לחזור בתשובה, ובשער השלישי יש את כל המדרגות של המצוות, מה הם המצוות דרבנן, מה הם מצוות עשה, ומהו לאו שניתק לעשה, לאו שאין בו מעשה ולא שיש בו מעשה, אזהרות התלויות בלב, עד המדרגה העשירית של אלו שאין להם חלק לעולם הבא.

וישנם כמה מדרגות בעולם הבא, יש מדרגה של "חלק לעולם הבא" - וכמו שאמרו (סנהדרין ז, א) כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, ויש מדרגה של "בן העולם הבא" - כמו שאמרו (ברכות ד, ב) איזהו בן העולם

וכן יש כמה דרגות בשכר המצוות לעולם הבא, וכמו שביאר הרמב"ן בפרשת אחרי מות על הפסוק (ויקרא יח, ה) "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", ותיגרם אונקלוס "ויחי בהון חיי עלמא", והיינו שזוכה על ידי המצוות לעולם הבא, וביאר שם הרמב"ן כי ישנם כמה דרגות בזה, וכל אחד זוכה לשכר המצוות כפי הכנתו להם, וכפי דרגתו ומחשבתו בעשיית המצוה יזכה לקבל שכר עליה, ופירט שם את הדרגות בזה.

דרגה ראשונה היא "העושה המצוות שלא לשמן על מנת לקבל פרס, יחיה בהן בעולם הזה ימים רבים בעושר ובנכסים וכבוד, ועל זה נאמר (משלי ג טז) בשמאלה עושר וכבוד, ופירשו (שבת סג, א) למשמאילים בה עושר וכבוד", כשאדם עושה את המצוות כדי לקבל עבורם שכר בעולם הזה, שהוא מאמין בשכר ועונש, אבל לא אכפת לו מהעולם הבא, ורוצה רק לקבל את שכר העולם הזה, עליו נאמר בסוף פרשת ואתחנן (דברים ז, י) "ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו", ופירש"י, בחייו משלם לו גמולו הטוב כדי להאבידו מן העולם הבא, והיינו שיהיה לו גיהנום ולא יקבל עולם הבא, מפני שהוא מעדיף את העולם הזה, ונותנים לו את שכרו בעולם הזה כמו שהוא רוצה.

ויש דרגה יותר מזה "אותם אשר הם מתעסקים במצוות על מנת לזכות בהן לעולם הבא שהם העובדים מיראה, זוכים בכוננתם להינצל ממשפטי הרשעים, ונפשו בטוב תלין", אם אדם מקיים את המצוות כדי לזכות בהם לעולם הבא, זהו דבר טוב, וכמו שאמרו (פסחים ח, א) האומר סלע זה לצדקה בשביל שאהיה בן העולם הבא הרי זה צדיק גמור, אבל שכרו בעולם הבא לא יהיה גדול כל כך, אלא זוכה "להינצל ממשפטי הרשעים" - שלא יהיו לו גיהנום ולא עונשים, ונפשו בטוב תלין" - הוא ירגיש שם טוב, אבל לא יותר מזה.

ויש דרגה יותר גבוהה "העוסקים במצוות מאהבה כדן וכראוי, עם עסקי העולם הזה, כעניין הנזכר בתורה בפרשת אם בחוקתי והשיג לכם דיש את בציר וגו', יזכו בעולם הזה לחיים טובים כמנהג העולם, ולחיי העולם הבא זכותם שלמה שם", מי שמקיים את המצוות לשם שמים, ואינו מחשב חשבונות להרוויח עולם הבא, אלא עוסק בתורה ובמצוות מאהבה, שהוא אוהב ונהנה מהתורה ומהמעשים הטובים, שיש מתיקות התורה ואהבת חסד, יהיו לו בעולם הבא תענוגים הרבה יותר גדולים, שעליהם נאמר (ישעיה סד, ג) "ועין לא ראתה אלוקים זולתך ייעשה למחכה לו".

וכן נותנים לו מן השמים עולם הזה למעלה מהטבע, וכמו שכתוב בפרשת בחוקתי והשיג לכם דיש את בציר, ונותנים לו פירותיהן בעולם הזה, מפני שהוא רוצה עולם הבא ועושה הכל לשם שמים, ובוודאי ישתמש בעולם הזה לעשות עוד מצוות ומעשים טובים, ונותנים לו את כל האפשרויות להוסיף עוד עולם הבא, שלא יהיו לו הפרעות לעשות עוד מעשים טובים, ויהיו לו תענוגי העולם הזה בלי שום צער מפני שהוא עושה הכל לשם שמים.

ושמעתי פעם מהגה"צ רבי אליהו לאפיאן זצ"ל שדיבר בישיבה ביום כיפור לפני כל נדרי, ואמר כי אדם חי באשליות שבשנים הקודמות יצא זכאי בדיו, כי כל השנים הקודמות עברו עליו בטוב, וזה סימן שהוא צדיק ויכול להמשיך את החיים שלו כמו שהיה רגיל, אבל באמת אין זו ראייה, כי שמה באמת יצא חייב בדיו, והורידו לו שנה אחת מקצבת שנותיו, וכן כתב הראב"ד בחשנות על הרמב"ם (הלכות תשובה ג, ב): "לא כמו שהוא סובר שכשאמרו רשעים נחתמים לאלתר למיתה שמיד מתים, ואינו כן כי יש רשעים חיים הרבה אלא נחתמים לאלתר שלא ימלאו ימיהם שני הדור שנגזרו עליו", עכ"ל.

וכשאדם אינו מנצל את החיים כראוי מורידים לו מקצבת שנותיו, כי מן השמים העניקו לו את החיים כדי שישתמש בהם להרבות כבוד שמים, שזה תכלית הבריאה, וכמו שאמרו (אבות ב, יב) "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו", ואם הוא לא מנצל את החיים ומבזבז אותם על שטויות, ולא על התכלית האמיתית של כבוד שמים וחיי העולם הבא, אם כן למה לו חיים. ולכן אין מקום להיות רגוע ממה שעברו עליו השנים הקודמות בטוב, כי שמה כבר הורידו לו שנה אחת מחייו והוא אינו יודע מזה, ואולי אם יחזור בתשובה יאריכו את ימיו, אבל אם לא חזר בתשובה אינו יכול לדעת מה נגזר עליו ומה יהיה בעוד כמה שנים.

ולמעשה הדרך לתשובה היא כפי שאמרנו קודם, שצריכים לדעת תחילה מה צריך לתקן, ורבינו יונה בשער השני כתב שישה דרכים המביאות את האדם לידי תשובה, על ידי צרות ויסורים, או בהגיע ימי

הזקנה, או ששומע דברי מוסר, או שהוא מעצמו לומד מוסר, או מעשרת ימי תשובה, או שהוא מתעורר מעצמו וחושב על יום המיתה, וכמו שאמרו (ברכות ה, א) יזכיר לו יום המיתה, וכן אמרו (שבת קנג, א) ישוב היום שמה ימות למחר, אלו הם דברים שמפחידים ומביאים את האדם לידי תשובה.

אבל רבינו יונה הקדים וכתב שם כי הדרך הכי טובה היא שהאדם יתעורר מעצמו בלי סיבות המעוררות, על ידי זכירת השם יתברך, שיחיה תמיד עם הזכירה שיש השגחה ואין מקרה, וכמו שאמרו (אבות ב, א) דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים, ולפני כל מעשה או דיבור יעשה חשבון האם זה כדן או שלא כדן, וכן במחשבה יש מחשבות בטלות ויש מחשבות של מצוות, וכשאדם חי עם חשבון כזה, זה נקרא זכירת השם יתברך, והוא נהפך לאדם אחר לגמרי.

וכתב רבינו יונה בשער השלישי (אות כ"ז) "מן האזהרות התלויות בלב הישמר לך פן תשכח את השם אלוקיך וכו', הוזהרנו בזה לזכור את השם יתברך בכל עת, וחייב האדם להשתדל לקנות לנפשו תמיד ההנהגות המחויבות מן הזכירה, כמו היראה והצניעות וקישוט המחשבות וטכסיס המידות, כי זרע הקודש ישיגו כל הנהגה נאוה והמעטירה בעליה מזכירת השם יתברך, כמו שנאמר בהשם יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל", עכ"ד, ואמנם הסמ"ג פירש שנאמרה כאן אזהרה על גאוה שמביאה לשכחת השם, אבל רבינו יונה פירש שנאמרה כאן אזהרה על זכירת השם יתברך בכל עת - לחיות עם זכירת ההשגחה בכל רגע ורגע.

וכן כתוב בסעיף הראשון בשולחן ערוך אורח חיים, המחבר כתב "יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו שיהא הוא מעורר השחר", והיינו זריזות לעבודת הבורא בקום ועשה, והרמ"א הוסיף גם זהירות בשב ואל תעשה, "שיוויית השם לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלוקים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו כשישבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דיבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו כדיבורו במושב המלך, כל שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה אשר מלוא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו כמו שנאמר אם ייסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום השם מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפתח השי"ת ובושתו ממנו תמיד", עכ"ד.

ושמעתי ממרן הגר"ד פוברסקי זצ"ל שאמר כי העצה בחודש אלול היא לזכור שעכשיו אלול, כי אם זוכרים שהיום אלול זה כבר משפיע מאד, וממילא נזכרים שצריכים לעסוק בדרכי התשובה, על ידי מחשבות והתבוננות, וכפי שסיפרתי פעם כי אברך אחד אמר לי שהתחיל לחשוב בכל יום שלוש מחשבות של מוסר, מחשבות קצרות שאינן לוקחות הרבה זמן, מחשבה אחת על מצבו בתורה, כיצד הוא לומד והאם הוא לומד כראוי, ומחשבה שנייה על מצבו בתפילה, האם הוא מתפלל ומכוון כמו שצריך, ומחשבה שלישית כיצד הוא בענייני מידות טובות שבין אדם לחברו, האם הוא פוגע ומצער אחרים או לא.

וסיפר לי אדם אחד שפעם עשה טובה למישהו, והלה אמר לו כי ניכר עליו שאינו עושה את הטובה מתוך אהבת הבריות או מאהבת חסד אלא לשם מצוה, שהוא מחפש לעשות מצוה ומצא דרך לקיים את המצוה על ידי שעשה עימו טובה, אבל לא מפני שהוא דואג לו ומחפש את טובתו אלא לשם מצוה, וזה היה נכון וכאב לו מאד, מדוע באמת אין בו אהבת הבריות, וקיבל את ההערה, והתחיל לחשוב על זה והשתנה מאד, כשיש לאדם הבנה והרגשים כאלה, זה נקרא תשובה.

כשעוסקים בביקורת עצמית זה תשובה, וזהו סדר המוסר הקבוע בישיבות חצי שעה בכל יום, ושמעתי על אחד מבני הישיבה שלא היה לומד מוסר כלל, ובמשך הזמן חשב שכדאי ללמוד מוסר, והתחיל ללמוד בספר העיקרים שמדבר מענייני האמונה, והוא לומד בזה בכל יום בסדר המוסר, ומרגיש טעם בזה, וזה משנה את כל החיים שלו, ומאז שהתחיל לעסוק בזה, כל התפילה וכל המחשבות שלו הם אחרות לגמרי, זהו זכירת השם יתברך. למעשה, יש לנו דרכים להתחזק ולזכות לכתובה וחתומה טובה, לשנה טובה ומתוקה!

להערות, תרומות והנצחות

0527600485